

O njem sem precej pisal¹, je pa o njem ogromno napisanega tudi na svetovnem spletu. Tu ne mislimo razpredati o njegovem življenju, ampak želimo poudariti le en njegov veliki talent. To je njegovo izredno risarsko oziroma graversko sposobnost in spretnost, kar se je pokazalo v delu najvišje strokovne in umetniške vrednosti, v vrhunsko izdelanih in krasnih ilustracijah ozvezdij v njegovem nepozabnem in enkratnem atlasu zvezdnega neba – v Uranografiji (1690).

Zakaj so mi všeč Hevelijeve slike zvezdnega neba?

[Takoj na začetku povem: ker so očarljivo in čudovito lepe, človeka obogatijo z lepoto, napolnijo z energijo in pozitivnim odnosom do zvezdnega neba za vse življenje. To pa ni vse, berite še naprej.]

Leta 1922 se je končala razdelitev celotnega zvezdnega neba na ozvezdja, ki se je začela že v davni preteklosti. Mednarodna astronomska zveza je utrdila 88 ozvezdij, ki so danes uradno veljavna in privzeta v astronomsko prakso.

Starogrški astronom Klavdij Ptolemaj (2.stol.) je v svojem zvezdnem katalogu predstavil 48 ozvezdij. To število ozvezdij se je obdržalo do 16. stoletja. Rečemo jim "stara" ozvezdja. Niso zajela vsega neba, ki je dostopno opazovalcu na severni Zemljini poluti. Okoli 40 ozvezdij pa se je pojavljalo v različnih zvezdnih atlasih (od 16. do 19. stol.). Imenujemo jih "nova" ozvezdja.

Astronom Jan Hevelij (Gdansk, 1611 – Gdansk, 1687), avtor veličastnega atlasa zvezdnega neba, v katerem bleščijo narisane slike ozvezdij, ki se jih človek ne more in ne more do sitega nagledati, tako so krasne.

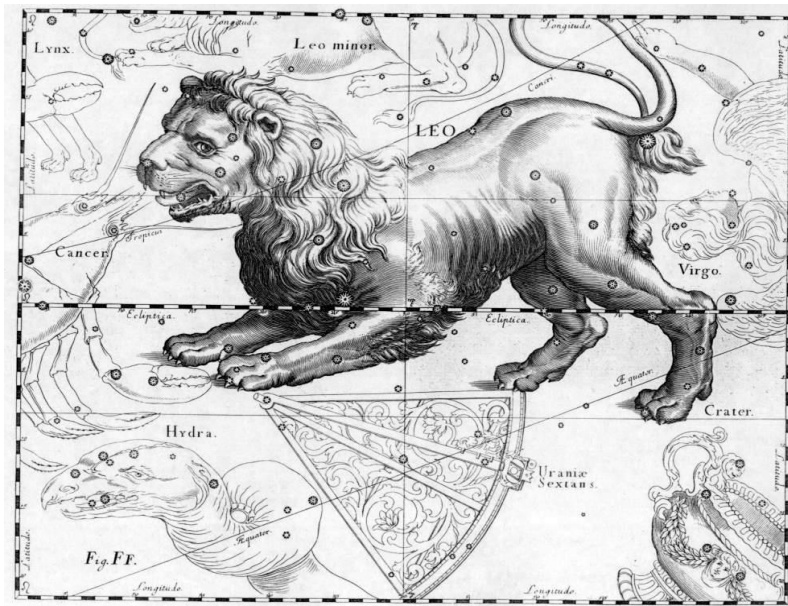
¹ Glej na primer v rubriki *Domoznanstvo*, Knjižnica A. T. Linharta Radovljica, spisa: *Moj priljubljeni astronom – Jan Hevelij in Hevelijeva žena Elizabetha*.

V 17. stoletju je nezasedene predele severne nebesne polute z ozvezdji "naselil" znameniti poljski astronom *Jan Hevelij*². Sestavil je katalog 1564 zvezd in ob njem oblikoval in poimenoval nekaj novih ozvezdij. Njegov atlas zvezdnega neba, imenovan *Uranografija* (1690), je tako prinesel veliko njegovih novih imen za ozvezdja. Sedem od njih se je ohranilo do danes. To so ozvezdja: **Mali lev**, **Lovska psa**, **Ris**, **Lisička**, **Kuščarica**, **Ščit** in **Sekstant**.

Razen pomembne zgodovinske in znanstvene vrednosti imajo Hevelijeve zvezdne karte v atlasu predvsem veliko umetniško vrednost. Zdi se, da je veliko risb in gravur naredil sam Hevelij, ki je bil izreden risarski umetnik in zelo spreten graver. Vendar pa kljub perfektnim ilustracijam Hevelijevih zvezdnih kart niso najbolj cenili. Eden glavnih razlogov je ta, da so ozvezdja narisana tako, kot jih vidi opazovalec zunaj nebesne krogle, oziroma kot so ozvezdja vidna na nebesnem globusu. (Slike so narisane zrcalno simetrično, kakor jih vidimo s prostimi očmi.) Za opazovalca je to res neprikladno. Prav tako Hevelij zvezd v atlasu ni označil z grškimi črkami α , β , γ , δ , ϵ , ..., kakor je to storil pred njim že nemški astronom Johann Bayer (1572–1625) v svoji *Uranometriji* (1603). Hevelij je uporabljal še stare označbe in opise ozvezdij.

² Johann(es) Hevelius je latinizirano ime od Hevel ali Hewel(c)ke ali prirejeno po naše - Jan Hevelij.

Toda kljub omenjenim pomankljivostim so Hevelijeve slike ozvezdij fantastične, prekrasne, neprekosljive, enkratne. So izredna umetnina. S svojimi slikovitimi podrobnostmi in razkošnimi dekoracijami so naravnost idealna spremljava ob pripovedovanju čudovitih nebesnih mitov o ozvezdijih. Nisem videl lepših slik ozvezdij zvezdnega neba. Od prvega trenutka, ko sem jih uzrl, so name delovale čarobno, zamaknjeno in nenasitno sem jih požiral z očmi. Lahko rečem, da sem se v trenu duše dobesedno vanje zaljubil in ta ljubezen še traja, traja in zdi se mi, kakor da ne bo nikoli usahnila³. Te besede sem enkrat že zapisal, a jih lahko vedno ponovim, ker gre zares za neko večno in neuničljivo živo simpatijo.

³ Lahko zatrdim, da je take ali podobne občutke z menoj delila tudi moja pokojna žena Stana, s katero sva čez nekaj let skupaj napisala knjigo *Zvezdni miti in legende* in prav slike iz Hevelijevega zvezdnega atlasa krasijo knjigo.

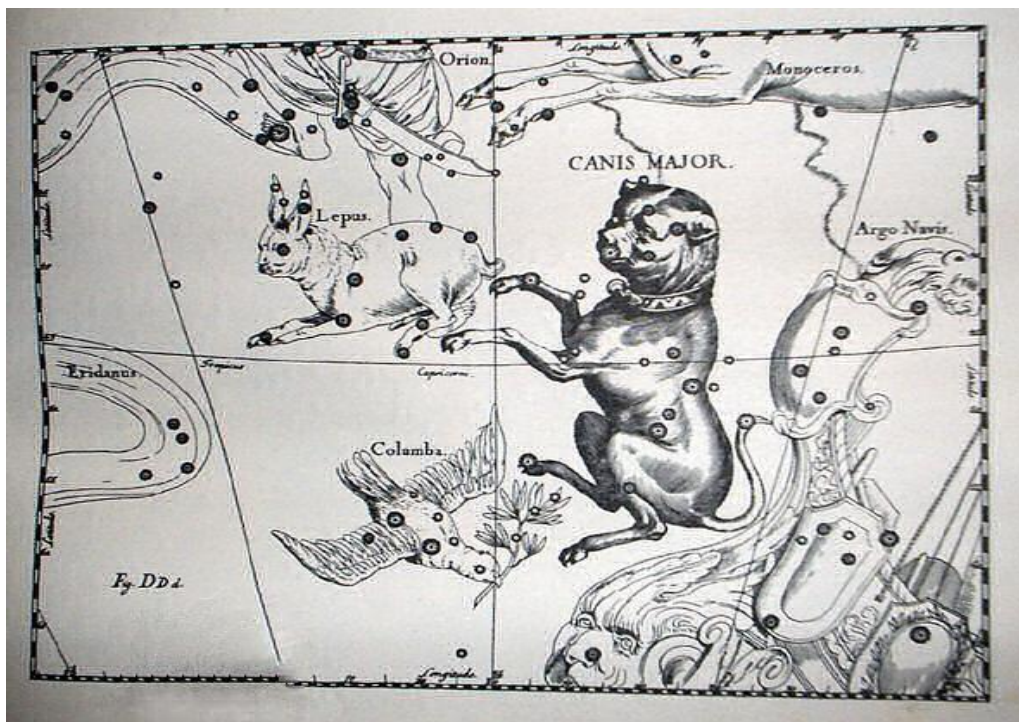
Kako je prišlo do te velike simpatije?

Leta 1971 sem dobil v roke ponatis Hevelijevega Atlasa zvezdnega neba – *Uranografija* (Gdansk, 1690), ki ga je oskrbel Astronomski inštitut Akademije nauk uzbekinstanske SSR pod strokovnim vodstvom V. P. Ščeglova (Taškent, 1970). Knjigo velikega formata sem počasi in z veliko pozornostjo in še večjim užitkom prelistal od strani do strani in bil očaran ali kar presunjen nad lepimi ilustracijami ozvezdij. Vsaka slika ozvezdja zase je name delovala kot velika umetnina, vsaka slika mi je prinašala močno izpovedno moč, vsaka slika mi je pripovedovala zgodbo, ne da bi jo bral ali vedel zanjo. Slike sem kar nekaj časa zamaknjeno gledal in samo gledal. Takšno je bilo moje prvo srečanje z njimi. Nobenih ilustracij, takšnih in drugačnih, niti prej niti pozneje, nisem tako globoko dojel, tako močno občutil. Dotaknile so se me. Bilo je zelo prijetno srečanje z njimi, nikoli pozabljeno.

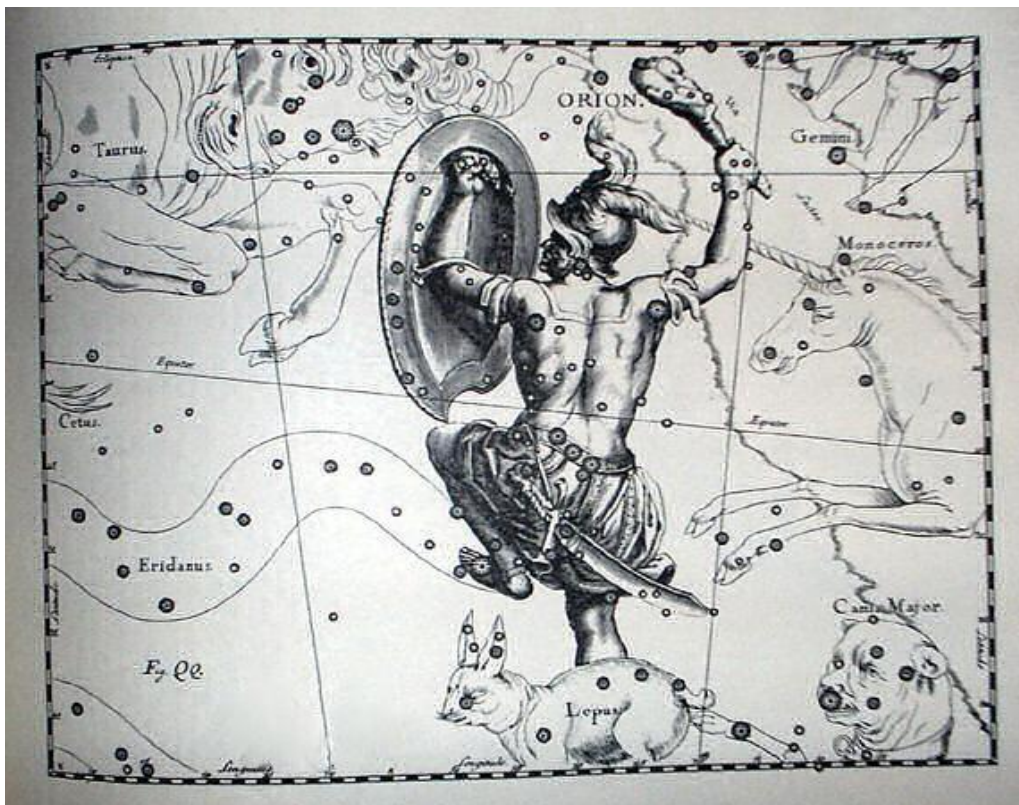
Naj še enkrat jasno povem, zakaj so mi vseč ravno Hevelijeve slike zvezdnega neba glede na vse ostale podobne, kar sem jih videl. In videl sem jih dosti. Zato, ker:

- sem prvič v življenju videl nekaj tako lepega in skladnega v astronomiji,
- so me slike dobesedno očarale,
- vsaka slika tako živo pripoveduje zgodbo, da zgodbe sploh ni treba brati,
- so slike prvovrstna umetniška stvaritev,
- v nobenem drugem zvezdnem atlasu nisem videl lepših slik,
- so res edinstvene, nekaj posebnega in zame enkratnega.

To je moje in samo moje mnenje. Drugi lahko o tem sodijo drugače.

Da bi bralce rubrike *Domoznanstvo* prepričal, kako krasne so slike, o katerih pišem, sem se odločil, da s svetovnega spleta vzamem in tukaj za ogled posredujem pet slik ozvezdij iz Hevelijevega atlasa zvezdnega neba, in to brez kakšnega podpisa k slikam in mojega komentarja. Komentar in kak utrinek iz zgodbe, ki jo prikazuje slika, lahko dodate vi.

Okoli petdeset slik ozvezdij se zvrsti in zaživi v tem zvezdnem atlasu, vse enako pristne, vse enako zanimive, vse enako prijetne, vse enako lepe, kakor so lepe njim pripadajoče nebesne zgodbe iz bogatega grškega bajeslovja. Slike so v veliki harmoniji z zgodbami, zgodbe pa spet s slikami. Čim vidim ali samo pomislim na Hevelijevo sliko kakega ozvezdja, se pred mano živo razgrne in odvije nebesna zgodba tega ozvezdja. Velja pa tudi obratno. Čim razmišljam o kaki nebesni zgodbi, v trenutku pred mano zaživi in zaigra svojo vlogo Hevelijeva nebesna umetnina. Slike so simfonija živih nebesnih zgodb, pa tudi zgodbe odsevajo simfonijo lepote prikazanih slik. Tako se mi zdi – še danes.